

ДО ЕДИН

5

За Українську Самостійну
Себерну Державу!

Воля народам!
Воля людям!

Д О Б Р І

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

Рік II

1949

Число 5

О.Н.

М А Р І Я К А

Лютневий морозний вітер завивав по верхів'ях дерев. Він то сильніше, то слабше напиврав на них, немов хотів вирвати з корінням і понести ген-ген з ледяними крижинками, що вирували в розбурханім повітрі. Дереву шуміли, нагинались, тріщали нагим галуззям, однак дальше, на злість вітру, стовбури зі сцепенілої морозом землі, спинючи його на лету. Продержись кризь них, вітер мчав зі свистом дальше, загортаючи своїми широко розпростертими крилами тисячі іскристих сніжинок. Він ними метав то вгору, то вділ, потім підхоплював збоку і одні ніс дальше, а другі линав по дорогах, гередах, стріхах хат, стоял - всюди, де тільки міг вдертися і закружлати в своїм чертячім танку.

Був день Стрітєння 1945 року. Говорять, що коли в цей день завірюха, мороз, то ведмідь буду свою валить, бо рання весна буде. Коли ж - негода, сонячно, ведмідь буду направляє і пізньої весни треба сподіватись.

Мабуть і цього ранку селяни предбачали скорий прихід весни, бо день заповідався морозний ще й з вітром та снігом.

Та десь коло полудня сніг перестав падати, небо проясніло, вгамувався вітер.

Над селом К. злягала тишина. Її переривало час від часу зільке тужне крикання верон, що перелітали цілими стадами з подвір'я на подвір'я, шукуючи нежени. Стрижені собаками чи селянами, вони часто злітали з землі і сідали на верхках дерев, гойдаючись при легким подиху вітру. Імне жалісне крикання немов відображало суворе, похуре життя села, що притасно зустрічало цей день, як і всі дні під більшовицькою окупацією.

Нарз... це це?... Довкруги села заскотали кулемети і автомати, загриміли крики. Небо прорізали три ракети, які, описавши дугу, з сичінням впали під. Далі кілька вибухів гранат чи стрілен мінометів, дикий крик, гамір і знову стріли. Все це відбувалося глухим гомоном і від високих, крутих берегів Дністра, залягає на село і губилось далеко в морозній імлі.

В цілому селі загавкали собаки. Стрижені люди вибігали з хат і з їх уст виривалися тяжкі прокльони в сторону тих, що, мов татари, напали на село; на тих, що прийшли грабувати, налити їх дерібек, арештувати і вбивати за те, що вони, бач, "бандити".

Чи, може, от той старий, цехмий, з білим, як мелеко, волоссям дідусь, що вкляк на порозі хати і благає до неба руки зняв - бандит? Чи зяк, зячка, дорослий селянин, що став до оборони своєї землі, своїх прав - теж бандит? На кого вони нападають? Кого грабують?

Ні! Вони не бандити! Вони сміливі обо-

ронці свесі праддівської землі, яка пелита смятею кров'ю і гірким потом їх батьків. Вони беруться за її волю! Бандити ось ті, що налетіли, мов дяка орда, і вже почали свій н'яний резгуд...

З хати до хати понеслось селом: „рубаха“, „рубаха“...

Поліційні большевицькі відділи, звані „рубаха“, особливо відзначалися звірськими методами знущання над населенням Західної України. Не дивно, що саме затривожнее лееє. Кохний знає, що впарі із цим словом іде смерть, масове арештування, безжалісне знущання, грабунок і насилля. Верег не має нещади!

“ “ “

Марійка кодуху бігла на стріли. По обличчі цієї 15-літньої дівчини не було ні знати ні крихти страху перед тим, що єн там, куди вона біжить, стріляють немітря вибухи гранат і проперчуть зі свистом та фурчанням кулі. Спішила, щоб чимнебудь допомогти їм: може хто ранений буде...

Та не довелось... Разом з кількома десятками селян арештована була й Марійка. Однак не думала вона про те, що її чекає, що вже деяких арештованих кличуть до одної хати на „допрес“, звідки доноєється зейки катованих і крики н'яних большевиків, - думала вона про тих, до кого йшла - українських повстанців, - що з ними сталоє і до вони тепер. Чула від інших арештованих, що бачили, як один упав у бігу, мабуть, забитий. Її серце стискає жаль і неспокій.

- Ах, якби я мала таку силу, щоб могла мов громом вразити всіх оцих катів! Щоб не мучили, себаки, наш народ, - тяжко зітхає-

чи, думала Марійка. З люті міцно затиснулись кулаки, і вона сердито глянула на кількох большевиків, що стояли оподалік, немов хотіла цим поглядом роздавити їх, як малу комашинку.

Нарешті, прийшла черга і на Марійку. Вона вийшла з гурту арештованих і під охороною пішла до хати. По її устах пробігла легенька усмішка.

- Хочете когось довідатися від мене? - думала вона. - Зламати мою волю? Ніколи! Ні словечка правди не почувте, кати. А будете мучити, так як інших! Нехай... Не тільки слова, а й стогону з моїх уст не почувте ви, бандити!

І тільки що переступила Марійка поріг, як на неї виступився і сказано заревів, з червоною від горілки пихою, большевик:

- Де тато? Де брат?

- Нічого не знаю ні про батька, ні про брата, - впадала рішуча і тверда відповідь. Большевики, розлючені на інших арештованих, прискочили до неї, мов голодні вовки до ягняти. І почали знущатись над безборонною дівчиною: били в обличчя, смагали нагайкою, лапали при тім найбегиднішими словами. Чим більше били, тим більша злість накипіла в них, що ця, невелика ростом, дівчина виявила таку мужність, що так сміливо дивилася в їхні очі і не відповідала на запити.

Марійку роздягли і тільки в одній сорочці, босу вивели надвір.

Світло сонця. Білий сніг іскрився в його проміннях. Здавалось, немов по землі був простелений срібlistий килим. На ньому чітко відбивались стопи її ніг. Вона ними зразу задріботала та, їхнута большевиком, ступала вже мірно, хоч зимний сніг дошкульно морозив і, мов вогнем, пік шкіру.

Так привели її на Дністер та зупинились край ополонки. З води, ледви помітним сірим серпанком знімалась пара.

- Будеш говорити, де тато, брат і другі бандити, чи ні? Якщо не скажеш - втопимо, - страшили большевики дрижачу від холоду Марійку. Один вдарив її в обличчя, а потім сильно сіпнув за косу, вона захиталась, та він ще раз потягнув, вдарив кулаком у бік і примусив столти.

- Вона нічого вам не скаже. Розстріляти її! - піддав Дебряноський В., підлий вислужник, що запродався ворогам і разом з ними тероризував населення свого і других сіл. Він штовхнув Марійку прикладом кріса і піхнув у сторону прибережної скелі. Тут була невелика, з похилими берегами, яма. Край неї поставили Марійку. Її в білій сорочці, простевоłosу, було видно всім арештантам. Деякі з них плакали.

Двох большевиків відійшли від Марійки на кільканадцять кроків і під команду, мабуть, старшини: „стріляй!“ - випустили по довгій черзі з автоматів. Перехилилась і, мов підковена билина впала в яму.

Смеркало. Темна ніч повільно спускала свої чорні вії, Небо завололось слов'яними хмарами, що насували з півночі. Подув зимний, мерозний вітер.

По двогодинній непритомності Марійка відкрила очі: глянула довкруги себе і пригадала недавно пережиті хвилини.

• Били... катували... потім скаль і... нум у голові...

Дрижачими від холоду руками обмацала тіло, чи не ранила.

• Ні, мабуть зімлівши, впала скоріше пострілів і уникнула нехибної смерті.

Вона повільно піднеслася і вилізла з ями. Її біля силуета зарисувалась на постапючій в тіні сумерку скалі, немов привид... Вітер сіпав сорочку. Перемерзле тіло почало це дуже дрижати, мов у пропасниці, а йому в такт сїкли зуби.

Марі́йка бігла. Стала перед своєю хатою. Віддихала шкоре, уривчато. При кожнім віддиху високо знімались груди, а з уст вилітала клубчаста пара.

Довкруги по подвір'ю були перозкидані різні хатні речі. В куті коло стодоли вітер листував якусь книжку, а надіргана віконна рама доразу з грюкотом вдарила в стіну. У стайні замукала корова. Мабуть відчула близькість людини і домагалась накормити її. Хоч темно, та було пізнати, що вдень тут господарювали наізники.

Марі́йка пішла до сусіда. Там довідалася, що мати і молодша сестра Гануся втекли, а батька большевики вбили. Вени також вибили в хаті вікна, поламали двері, повалили піч та забрали всю одєжу.

На вістку про смерть батька Марі́йка тькє заплакала. З її очей потекли сльози жалю, - сльози, які на дні душі накинали страшною ненавистю до ворогів-катів.

- Прокляті! Прокляті! - повільно, але твердо вимовила вона. - Хочуть знищити нас, вбити божання волі? Ніколи!! Україна буде вільною!

" " "

Понура большевицька окупація непроглядним маревом терору налягла на українські землі. Черна сувород дійсність життя - арештування, обляви, неповинна кров тисячів героїв, муки і страдання - лише свій не-

забутній, нестертий слід. Він запавле до боротьби інших, що це з більшим завзяттям кидається у вир змагань.

У боротьбу включаються діти, підроски й дорослі - в усіх одне бажання: вибороти Україні волю. Чи це одверта жертвенна боротьба, чи це самовіддана безкорисна допомога - це великий вклад для добра свого народу, це - героїзм.

- Я люблю свій народ і готова за нього навіть вмерти, - сказала одного разу Марійка.

І справді, ці слова підтверджені героїєськими вчинками, підтверджені її безпосередньою і активною участю у боротьбі з ненависним ворогом.

Марійка ходить повстанцям на зв'язок, веде розвідку, доносить харчі і була вже не раз у смертних небезпеках. Та вона все - холоднокровна, рішуча, відважна. Їй чуже слово "страх", гидка зневага і вагання.

В місяці липні 1947 року Марійка винесла в ліс біля села К. чотирьом повстанцям обід. Тільки що покінчили повстанці їсти, як зачули недалеко розмову московською мовою. Всі вхопили за зброю. Марійка побігла на край лісу та зараз таки вернула назад.

- Двох більшовиків іде до лісу та, мабуть, їх це більше має бути. Я іду це раз подивлюся, - і пригинаючись, щоб не дуже то помістило листя, зникла в гущавині.

Повстанці це раз перевірили зброю, а коли знову замелестіло листя і показаласть постать Марійки, вони вже були позадіяли поза густі корчі.

- П'ять більшовиків іде престо сюди, кількох понід ліс, а ти - лрем, - говорить Марійка. Їй повстанці наказують чимсь швидко втікати. Та не успіла вона видряпатись на другий берег яру, як у нього вскопчили п'ять

большевиків. Наткнувшись на свіжі сліди, вони пристали. Один з них наблизився до куща, за яким лежав повстанець. Та в ту ж мить навперек прийшло його кілька куль і він скотився в яр, поривавши за собою дрібне каміння. Решта большевиків залягли в ривчак у б'єлето. Повстанці в їх сторону пустили ще по кільканадцять стрілів і почали відступати.

Втім, з другого боку яру зачули притиснений добре знайомий голос Марійки:

- Сюди, сюди, бо там большевики, - кликала вона їх, бо бачила, що другі большевики загородили їм дорогу.

Повстанці в б'єловому порядку перебігли яр і $\times$ під прикриттям густих корчів непомітно відступили.

Та не раз Марійка і сама була під градом большевицьких куль. От, хоч би дня 30. VIII. 1947 року.

Опівдні побачила вона, що на гору в сторону лісу йде багато большевиків. Залишила свою роботу і марцій через городи, потім поза село хотіла дійти до лісу, де квартирувало п'ять повстанців. Та під горою большевики були вже зробили застави і одна з них, побачивши Марійку, почала стріляти, щоб вона спинилась. Марійка не ставала. Тоді дві большевицькі застави взяли її в нерехресний вогонь. Кулі свистали понад головою, кепирсали по боках землі. Бігти було важко, бо падав мрячний дощ і ноги ковзались по розмоклій землі. Марійка пристала коло глибокого з урвистими берегами яру, що круто пнявся вгору. Не вагаючись, зняла з себе невеличкий сірачок і скоочила вниз. Большевики перестали стріляти, думаючи, що вбили „пацана“. Двох їх прибігло над яр і... оторопіли: на землі лежав тільки ста-

рий, подертий сірачок.

А Марійка напружуючи всі свої сили і зручність, вперто і настирливо лізла вгору догори. Обличчя, руки, ноги були обмазані глиною. Перемокла сорочка щільно прилипла до її тіла, а на плечах розплелись невеликі дві коси, по яких спливали краплини дощу, бо хустку під час бігу десь згубила. Разом з дощем по обличчю стікав струмочками піт. Від горлячі в устах мисохло і вони, широко розхвалені скорим диханням, немов просили: пити, пити...

На горі зустріла Марійку стрілами трети застава. Кулемет пронизливо лопотав, стинаючи біля Марійки голови сонячників. Лунали окриплі оклики: *стой! стой!*.. Та вона на це не зважала і скоро зникла з очей більшовиків у густих кукурудзах.

На полі Марійка натрапила на п'ять пар глибоких слідів, що примували від лісу.

- *Мабуть вони...* - подумала і віддихнула з полегшенням. Приглянувшись ближче, справді пізнала сліди одних чебіт.

По її обличчю ясеній дощ спливав холодними струмочками, промочуючи дорешти всь одіж. Вона присіла в кукурудзах і аж ввечері пішла додому.

Скінчився день. Це один день понурої більшовицької дійсності - день терору, знущання і сваволі, день боротьби народу зі своїми поневолювачами!

Никса.

К Р І М Ц Ь О Г О

- Друже командир, вас до телефону!

- Галло! Штаб? Тут Ш-евич. А це ти, Береза? Слава! Комендант хоче говорити? Я слухаю... Так є, друже комендант... Нічого особливого... Хлепці почувуються добре... Спільне завдання? Ми готові... Так є. За двадцять хвилин маю з чотою відійти у Т. Лише коли є провідники /зв'язкові/ не спізниться... А, вже в дорозі? В такому разі все гаразд... Постарась, друже комендант! Слава!

Крук! Зробити збірку першої чоти. За десять хвилин у повному бойовому в'ярді на площі. Я прийду.

- Так є, друже сотенний. Уже біжу!

- Друже сотенний, перша чота у повному в'ярді жде на площі на ваші накази... А там це якісь косарі за вами питаються.

- Косарі? Та ж я нічого косити не збираюся.

- Вони приїхали зі штабу.

- Так би й говорив. Це напевно провідники у Т. Ну, йдемо!

- Струнке! Друже сотенний, чота готова до наказу.

- Дякую. Спочинь!

Ну, діти, відемо трохи промятисся. Засиділися вже, - вено не шкодить. Ідемо в Т. Там господарять німаки з людськими прислугниками. Дамо їм бебу.

- Дамо, батьку!

- Дамо, понам'ятають!...

- Рушаєм, друже Вовкулака, А косарів хайте сади.

- Стрільці Т-ецької самооборони на ваш наказ, друже командир!

- Стрільці самооборони? А де ж вамі криси, стрільці? Що ви з косами вибираєтеся на німця?

- Ми, друже командир, проходили на виду в німаків. Так, щоб ото не звернули на нас уваги, ми і взяли коси. Прокосили якомусь добрих два покоси конями, поки дійшли до лозів. А там уже - коси на плечі, лозами, лозами, долинами та й до вас.

- Ах такі Ну, то добре. Один зголосіть-ся до четверого. Підете на чолі чети. Ведіть найближчою дорогою. А ви лишаєтесь зі мною. Підемо разом. Ну, розкажіть, що там у вас, а то я по телефону від коменданта небагато й довідався.

- У нас, друже командир, звичайна історія. Ось уже рік майже, як село не здає німакам контингенту, бо в нас повстання, як звісно. Німці і нагадують, і просять, і страшать... А дідька лисого! - Сказали - не дамо, так і не дамо... А оце сьогодні франці, дивимось, валить стовп диму у Д-нівці. За хвилинку - другий, на горбі - це вже наш. Як за татарських часів... Задремькотіли по всіх „кутах“ алармові дзвінки, крик ізмилюся: „Німаки! Рятуймося, люди!“... Садами, городами, збіжжям, то хильцем, а те і плазом вислизнули із села усі. Де-не-де лише старики zostалися. „Ми, - кажуть, - дві війни і революцію пережили - зі свого обійстя не вступилися, не вступимося і тепер. Хай смерть, а не кинемо рідних хат!“ Так і залишилися. Поки німці упадуть у село, кинуться рятувати свою кривавицю. Роз-

таскували, що могли, по сховках, по льохах, по бур'янах. Не одне ось так врятуєть від грабунку, та ще з того, не один напевно і поляже від розлючених харцизів десь на якійсь куні лахів, що ще не встиг добре зеховати. Сильно наш брат прив'язаний до свого добра!...

- Це зрозуміло. Тяжко йому дається те добро, у біді ні в кого запомертися, бо всі такі ж харпаки, як і він сам, тому те й дрижить над ним день і ніч, тому то й головою готов накласти, щоби не дати його в чужі руки.

- Своїх старих то я мало що не силов забрав із дому. Впиралися, не хотіли... „Та ж то все пропаде!“ - лемензують. Нічого, - кажу, - як живі будемо, то роздобудемо, а як погинемо на добрі, то яка нам користь із нього... - Та це моє говорення? - старі андрух. - „Я тут старший, - кажуть батько, - і зроблю те, що мені подобається. А ти, си ну, не трать часу, бо ще мене - мене, але тебе як зловлять, то напевно не покаліють“. Проте, я не вступаюся. Шкода старого. Раз, що батько, а другий раз - та ще ж у „нет-дарах“ служив, не якийсь, значить і батько. - Ви, - кажу, - тату, старий воюка і революціонер, ви повинні знати, що то порядок і дисципліна. Я є повстанець і стрілець самооборонного відділу, а ви звичайний громадянин, тому я тут старший і я вам наказую: заберіть із собою маму і намазуйте скоріш у ліс, бо як не встигнете утікати від німців і вони вас не вб'ють, то я вас для прикладу перед цілим селом покараю! Ну, хе-дем рух!... „Слухайте! - по старій пам'яті відрепортував батько, стягаючи до купи босі п'яти, - Як наказ, то наказ, як дисципліна, то дисципліна. Ходи стара!“

- Ха-ха-ха! Як бачу, те в родині у вас добра дисципліна. А чи така ж сама у самооборонному відділі?

- Та у нас і у відділі міцно тримають. Командиром у нас капрель польської армії, то він усе те добре вміє.

- Де ж ваша самооборона зараз?

- Перед приходом німців ми усі вискочили в лози, що за селом. Там і зібравися, обговорили що й як та й вислали ото нас у "Січ" по допомогу.

- А що ж ви вирішили?

- Вирішили ми провчити грабіжників. Бо так, їм раз подаруєш, другий, те потім впадуться, що й жити не дадуть. Не було в нас, проте, стільки сили, щоб у село їх не впустили. Тож їх на трьох в'язках щонайменше сотка німаків та й тих собак-міліціантів десь штук зо двадцять. А нас що? Нас два рої... Ми то це хотіли боротися, та старики наші спротивились. - "Нічого, - кажуть, - не вийдете, то нема чого і братися. А те наробице непотрібного м'яса, спалите село, і все одно від грабунку не врятуєте..." Подумали ми - воно й правда виходить. Та й рішили ото дати прочухана голоті, як будуть уже з села додому вертати. А щоб воно певніше було, щоб злодіякам надовше запам'яталося, то й вирішили вас на допомогу покликати. Ще й у Д-нівку післанця випроведили, щоб, як будуть повз їх село харцязи утікати, то щоб привітали їх добре і від себе.

- Друже сотенний, чота дійшла вже до несе. Прикажете переходити?

- Зробіть, Вовкулака, н'ятихвилинний перепочинок. Тимчасом добре роздивіться, наслухайте, поставте охоронні застави з ку-

леметами і - вперед!
- Гаргазд, друзе командири!

— — —

Посоєйна дорога М.-Г. перетинала „Повстанчу Республіку“ надвоє. Вона сполучувала два важких осередки німецької окупаційної адміністрації в М. і Г. і була найголовнішою шляховою артерією між сходом і заходом. По ній часто проходили великі транспорти німецького війська, зброї та всяких продуктів для фронту. Зчасом, коли територія по обидва боки дороги перейшла цілковито в руки повстанців, носе М.-Г. зробилося болючим місцем як для повстанців так рівнож і для німців. Повстанцям воно заваджало тому, що зв'язувало свободу рухів по території, обнятій повстанням, і унеможливило німцям змогу робити раптові терористично-грабункові наскоки на повсталі села. Для німців дорога робилася невідгідною через часті засідки, що їх робили на ній повстанці. Прав на дорогу не хотіла і не могла зректися ані одна, ані друга сторона, проте жодна з них не була одночасно в силі захопити дорогу цілковито в свої руки. Тому то довгий час мусіли миритися з невідгідним для себе становищем на носе М.-Г. і повстанці, і німці. І ті, і другі мусіли завжди берегтися при рухах по дорозі, і ті, і другі використовували її для роблення різних пакостей противникові. Особливої ваги у боротьбі за еванування носе набула та Його частина, що пролягала через Т-ський ліс. Цей ліс був повстанським гніздом. Використовуючи Його як прикриття, повстанці власне у цьому місці найчастіше переходили посоєйну дорогу і

робили тут засідки на проїжджаючих німців. Щоби зробити для себе проїзд через ліс більш безпечним, німці вирішили вирубати його по обидва боки дороги полесами в 50 метрів. Повстанці однак не дозволили цього зробити. Уже на другий день роботи вони розігнали руоачів і військову охорону, обстрілявши їх з кулеметів і мінометів. Німці кілька раз намовляли свої спроби, але все надаремне. Тоді вони змушені були відмовитися від нічного руху по шосе, а просування важливіших транспортів через ліс удень муіли проводити під охоронним конвоєм. Це дало повстанцям змогу цілком вільного руху через шосе вночі. При потребі переходу вдень повстанці муіли бути дуже обережними тому, що німці вдень робили часто вздовж дороги засідки.

Підготовляючись до переходу через шосейну дорогу, чотовий Вовкулака післав насамперед в обидва її боки розвідку. Розвідка пройшлася гущавниками по обидвох сторонах шосе і, не виявивши там ворожої засідки, для ще більшого впевнення у безпеці переходу пройшлася метрів 200 по самій дорозі. Тоді під прикриттям застав чота почала перехід. Сотенний Ш-євич, поінформувавшись добре у Т-єцьких „косарів“ про положення в Т. і домовившись з ними докладно про план нападу на німецький грабіжників, перейняв від Вовкулаки провід над чотом, і на чолі чоти перейшов шосе разом із першим реєм. Спокійно, без усяких пригод перейшли дорогу вслід за першим - другим і третім реї.

Лише тільки четвертий реї, що був у заставі під час переходу інших, почав зніматися зі свого становища і готуватися до переходу, як зі сторони М. за горбом вчував

рантом сильний гук моторів.

- Статні! - кинув рейовий Олег.

Все виразніше і виразніше гуділи мотори. В їх гудіння вплітався брязкіт гусениць.

- Трактори, чи що?

- Четвертий ріі! - гукнув із другого боку дороги сотенний Ш-евич, & стриматися з переходом. Залгги і ждати, аж переїдуть машини.

- Уже зроблено, друже командир, - відгукнувся, перемагаючи шум на дорозі Олег.

З-за гори показався танк. Повелі сунув, відглядаючись підозріло у гущавину лісу цілками скорострілів.

Не успів з'їхати в долину, як на горбі показався другий.

- Е, та це мабуть щось цікавого пересять, коли дали як таку охорону, - подумав рейовий Олег. - Посунься на голубе, - опускаючись у траву біля кулемета, сказав до кулеметчика.

Місце біля кулемета заняв рейовий.

- От так би було найліпше! - направив він зреш. - Близько гада підпустити, хай не швандяється непотрібно по дорозі і не завдає добрим людям своєї справи залягдзувати.

- Гей там, четвертий ріі! ...не зачіпати... окреме завдання... - долетіли на цей бік хризь брязкіт танка уривані слова команди сотенного.

- Ти не чув, Сорока? Мені видалось, ніби з того боку щось гукали.

- Ні, я не чув нічого, друже рейовий!

- Мабуть так видалось, - подумав рейовий, беручи на приціл надсуваючого танка.

- Ех, то би то було добре парнути!... - Не знаю тільки чи взяв би його кулеметом. Ну,

Йди, йди, дурний, пробувати я не буду. Коли би був певний, що візьме, не совав би ти більше своїми залізними постелами по повстанських дорогах.

Танк неспокійно поводить по лісі цівкою кулемета.

- І чого випаєш тут тими більмаками по чужих корчах, по несвоїй території? За чим шукаєш? Положиш ти тут що?

Проповз.

За ним сунув другий. Проповз і цей.

Провівши і Його цівкою свого кулемета, бойовий наслуховав в сторону М. Гуділи вантажні машини.

- Цікаво, що вони такого везуть, що аж два танки наперед конвою вислали? - лемив собі голову бойовий. - Може часом зброя? Ех, коби знач, що везуть "емні" або пістолі, то я не Олег, коли би не здобув їх для себе. Не помогли б їм нічого і їхні підслінуваті ванки. Де ж то видано, коби бойовий УПА ходив із звичайним крісом і без пістолів?... Ще й для батька Ш-евича роздобув би. Куди ж йому сотенному та зі ржавілою "фінкою", до якої є лише півкружка набоїв...

Невільною ходю зближалось вантажне авто...

Ще здалека бойовий свердлував Його своїм бистрим оком, стараючись відгадати до чого везе.

Над'їхало ближче...

- Люди?...

Ще ближче.

- Військо! Є зброя. Не "емні", щоправда з пістолями, а звичайні кріси, але хіба би кріси йому не придалися. У нього ж у розві - один довгий "голландець", чотири "німаки", три "совети" і два старих, ще австрійських

"манліхери". Як то виглядає рій з такою сорокатою зброєю? Хай би вже були усі "німаки", тим більше, що й амуніції для них найлегше здобути.

Рофовий вдивлявся у зброю блискучим похадливим оком.

А вона... наїжилася сторожке на ліс, записнена міцно у твердих солдатських дологах, приготована у кожну мить до стрілу.

- Не всмія би ти ходен і писнути, коли би я тебе ось так! - взяв авто на приціл Олег і аж стиснув зуби. - Але... є наказ не стріляти у війсьکو, коли воно нас не зачіпає. Тлумачив виховник: "що, - каже, - ти осаджен, збиваючи німецького солдата? Знищив одного ворога України і стратив одного набои. Коли ж ти його не зачепив, він піде на фронт і вб'є щонайменше одного большевика. Якийсь інший большевик, розуміється, може і його вбити. Черт із ним. Але, що ти зискав, пускаючи німака живим? - Ти знищив щонайменше два вороги України і не стратив на це жодного набои..." Воно і дійсно. І німак, і большевик варті один одного, хай себе і колошматять. Чим менше одних і других, тим нам легше...

Обережно просунулось іще одне авто з військом.

Цього Олег не хотів і на приціл брати.

- Є тут, - думав, - сотенник, хай він і пильнує. Зрештою, - нагадав собі, - ми ж пустилися йти у Т. Там також німаки і також зі зброєю. До тих грабіжників нам пильніше добратися, а ці...

З гори безшумно пливило по дорозі вблискуюче скло і ляком велике розкішне особове авто.

- Чи не ви це, голубчики, стягнули для своєї охорони аж такий конвой - подумав ро-

Новий Олег.

- Партиїні і гестапівські уніформи, - мов іскрою електричною шпигнуло Олега. На таку дичину, то у нас полювання не заборонене цілий рік! - всміхнувся сам до себе.

Тихо, мов привид, зближалась машина до Олега.

Схилився ніжно до кулемета, не зводячи ласого ока з постатей в авті.

- "Емпі" й пістолі! - мажемо вголос не скрикнув з радості. - А перепаса які!...

Не витримало серце рейсового. - Дернула кулеметна серія по машині!...

Другої не треба було!

Вискотлива лімузина дригнула і прикинула до місця.

Ані дригнули її пасажирки. Сиділи, нерухомо вдивляючись широковідкритими, немов здивованими, очима в той світ, у який так раптово і несподівано післала їх серія Олега.

Сам він кількома хижими скоками опинився змить біля лімузини.

- Ти це клінаеш, собако! - сварився на того, що мав найкращого перепаса, відціпаючи з нього поспішно пояса і хапаючи свою мрію - новісіньке "емпі" в руки.

Інші повстанці почали й собі вискакувати на дорожній насип до лімузини по зброю, але в ту ж мить на них посипався цілий град куль з нових машин, що показалися з-за горба.

Поскочувалися з насипу і сипнули в корчі.

З обох напрямів дороги мчали до лімузини авта з військом і танки, счиняючи нескельну стрілянину по лісі.

- Друзе комендант, сотенний Ш-евич згодуює своє прибуття з Т. Чота завдання виконала. Операція вдалася блискуче. Убито 12 німців і 3 міліціанти, знищено три автомашини, повернено населенню все пограбоване німцями. З нашого боку - двох повстанців легко ранено і вбито одного стрільця з кущової самооборони. Захоплено нами у ворога 18 криків, дещо гранат і амуніції. У Т. німаки спалили три хати і замордували четверо людей. Оце все... крім цього...

- А а це й "крім цього" після "все"?

- Так, а. Крім цього, в дорозі, під час переходу шосе, районий Олег, що був зі своїм респ відірваний від решти чоти переїжджачим німецьким транспортом, відкрив без мого дозволу і всупереч навіть мійому наказові стріляв по одній автомашині. Машину ушкоджено і вбито 6 німців. Як виглядало з уніформів, були це самі партійці і гестапівці і то далеко, здається, не з простих. Від них успіли захопити лише одно "емпі", пістоля і папери одного з убитих. Забрати всю зброю перешкодив конвой, що супроводив машину з гестапівцями. Він також не дозволив з'єднатися четвертому респі з чотом, тому то четвертий рій участі в операції в Т. не прийняв і повернув відразу на місце постю.

- Треба на будуче, друже сотенний краще забезпечуватися від подібних несподіванок і "крім цього", як ви кажете, привчіть на будуче своїх людей не вириватися із самовільними виступами без команди і навіть усупереч наказові командира.

Райового Олега за його вибрик, тим більше, що він районий і повинен служити прикладом рядовим бійцям у військовій дисци-

пліні, строго покарати з проведенням цього покарання в наказі по сотні...

- Вина ройового Олега, друже комендант, після поверховного допиту, який я всів зробити, зменяється децю тією обставиною, що за гуком переїжджаючих танків він не вчув ного наказу про заборону стріляти. Це ствердив кулеметчик Сорока, який лежав поруч ройового.

- Розслідіть це докладно, коли виявиться, що це дійсно правда, то не карайте Олега за порушення наказу, але покарайте за самовільну стрільянину без наказу.

- Буде зроблено, друже комендант. А ось, між іншим, папери, що їх ройовий Олег успів захопити від одного з убитих. Я сам не мав це часу до них предивитися.

- Давайте, побачимо. Ціказо, якого це звіра пощастило вам убити, навіть не полюючи на нього...

Комендант мовчки перегортав папери вбитого німця.

- Ви знаєте, - скрикнув він рантом, - що ви зробили?...

- А що, друже комендант, може трапилось яке нещастя? - запитав здивований і приголомшений скриком командира сотенний. -

Може то були не німці? - подумав, - а може й свої, передягнені в німецькі уніформи... Але конвою такий великий, танки?... - бився з думками.

- Ні, друже Ш-евич, нещастя вам не трапилось, а трапилось вам навпаки... - засяяв комендант.

Сотенному відлягло від серця.

- Вам, друже сотенний, вдалося неочікувано вполювати великого, дуже великого хижака. Вбитий ройовим Олегом німець - це заступник генерального шефа гестапо Гімлера

• Люце!

Поздоровляю вас, друже сотенний, з успіхом, - простяг до сотенного руку комендант. - Та це ж сучий син на цілу Європу. Тепер ви знаєте, що ви зробили?

- Так, друже комендант...

- В ознаменування цього... зараз, одну хвилиночку... Вітер! Наказ у кухню - сьогодні святочний обід!

- Сьогодні ж нема жодного свята, друже командир.

- Це тебе не обходить. Свято буде.

...Отже, в ознаменування вашого успіху, друже сотенний, поперше нагородить прикладне бойового Олега, подруге, зробить пам'ятне свято і для своєї сотні, потретьє, доручить своєму політвиховникові, щоби роз'яснив бійцям якого распрасукиного сина вдалося повстанцям уполівати.

- Буде зроблено, друже комендант!

- А може би так..., захнявся сотенний, - може би з огляду на те, що Олегові вдалося вполівати такого грубого звіря гедилося би, друже комендант, подарувати Олегові його кару за стрільня без наказу. Не випадок ж його і карати і винагороджувати за той самий вчинок...

■ Ні, я з цим не погоджувсь. Це частя Олега, що він, порушючи наказ, зумів еднчасно здобути великий успіх. Це частя його, а не заслуга, і дарувати провину з огляду на чесь частя, а не за власні заслуги не годиться.

- А може, друже комендант, не було би зайвим подарувати Олегові його провину з огляду на збільшення святкового настрою в сотні з приводу вбивства ката Люце?...

- Чи ваше цивільне заняття не адвокатура часом? - всміхнувся комендант до сотен-

ного.

- Я з фаху - коваль.

- Не дивлячись на це, ви добре захистили "підсудного" Олега. Я з вами погоджуюсь. З огляду на збільшення свята в сотні подякуйте Олегові його вину. Бувайте, друже сестиний. Ще раз вам дякую за успішне виконання завдання в Т. і особливо дякую за оте ваше "крім цього"!...

Левко І.

Б Е З Д О М Н І

За ручки побравивсь, ішли по дорозі -
Старшеньке п'ять років, а менше - чотири.
Їх ручки змерзали на лютім морозі,
З очей лились слези й дорогу росили.

Од ранку самого нічого не їли.
Хто знає, чи нічку проспали у хаті;
Ще хліба кусочка просити не сміли,
А хліба свого не дасть уже мати.

Ще вчора... О, Боже! Обох пригортала
До себе їх - доню і сина;
Ще вчора утрійку вітця виглядала
З далекого лісу тужлива родина.

Ще вчора, ще вчора... Сьогодні ж, сьогодні -
По хаті лив пенілі та вуголь лишився,
/У них гостювали чекісти сьогодні/
Та дим з пожарища де-не-де курився.

А мати убита лежить на дорозі...
За правду у вічі чекісти убили.
...За ручки побравивсь, ішли по дорозі
Нащадки козацькі та хліба просили...

М. Дмитренко.

УЧИТЕЛЬКА

Велике вантажне авто затрималося при вул. Городецькій у Львові. Воно викинуло на брук кількадесят учителів із східних областей і з півсотні дерев'яних чемоданів.

Авто від'їхало. Учителі на бруку випро-стовували кості, витирали з облич грубу верству куряви, обтіпували на собі одяги, збивали хмари густого пилу; деякі обсту-пили перекунку, що недалеко від них прода-вала огірки, купували їх і тут же їли, ви-тягаючи це з кишені по шматкові чорного су-хого хліба. Деякі зразу пішли до об'їзду, інші за цей час пильнували чемоданів і жда-ли, що принесуть перші.

На здоровому зеленому чемодані сидить і Таня. Її маленького цікавого носика ледви видно з-під грубого волічкового шаля, яким вона це в дорозі закуталась, а її червоний беретик на сивому від куряви волоссі так під'їхав догори, що взагалі не знати, як він там тримається. Тані дуже цікаво, як буде її тут, у „Западній“. Вона свердлить очима все кругом себе. І кам'яниці, і високі ве-жі, і прохожих. Їй, хоч чужо, та не лячно. В її Харківщині було голодно і бідно; не багато клунків має вона зі собою, але не багато і залишило. Таня праці не боїться і, певно, тут скоріше доробиться чогось. При тім - цікаво як! А далі, Таня - комсомолка. Вона страх, як спішиться і сюди занести світло їхньої науки, розказати тутешнім лю-дям, що дав більшевизм, пожаліти їх за їх-ню важке дотеперішнє життя і класову не-свідомість, навчити думати і працювати по-

большевики.

Таню приділили в село Гришівку. Їй все одно. Вона докладно записує назву села і р-н, розпитує, куди треба їхати, і завтра вже зранку буде чекати, щоб впроситися на яке авто, що взяло б її туди.

Гришівка - село не велике, але біле і гарне. Таня інакше уявляла собі село, де не нема колгоспного ладу.

Господиня Тані - по-чоловічому висока, кремезна і огрядна жінка - вдова Настя. Вона говорить грубим голосом, має владні руки та певність себе у поведінці, видно, що вже довго сама собі господиня. І заціпеніти з нею, здається, недобре, бо рука в неї велика і сильна, а слова пливають різко і краво. Типова з неї козачка, чоловік якої забарився в Січі. На щастя, на її обличчі світиться великий передній золотий зуб, яким вона приязно всміхається, і мимо всього видно, що вона добра. "Тітка" Настя, як змістя охрестила її Таня, приймає її теплим молоком і великою крімкою білого хліба. Що-до кімнати, то справа - гірша. Якщо вже так "голова" налягає, то вона може дати, але це зовсім недобра кімната. Господиня веде Таню в призначену для неї кімнату кругом поза кату через високий ганок, хоч Таня бачить, що туди можна ввійти крізь двері у снігах. Від цих дверей "немає ключа".

Таня стає на порозі просторої кімнати; та ця кімната - одна руїна: в долівці місцями повиривані дошки, подуплені і пооббивані стіни, діра в нечі, з обстановки - тільки розложене ліжко та стіл без ноги, по полу налягається пір'я та порозсипуване збіжжя. Здивованій Тані господиня коротко висловила, що щойно перед тижнем тут була ос-

таня енкаведівська ревізія і вона /тітка/ вже навіть тепер не прятає.

Таня дивиться на тітку немилу здивованим зором. За першим відрухом їй, як радянській людині, та ще й комсомолці, робиться неприємно за цих варварських енкаведистів. Та потім виринає в голові ще інша думка. Вона ж чула, що всі тут - "бандерівці", бандити. Вона підозріло придивляється до тітки. Може, вона попала в їхнє гніздо? Таня чує, як зароджена в ній симпатія до цієї широї, огрядної тітки децю остигла.

Та все таки Таня в кімнаті залишається. Куди ж інше піде? Вона вносить свій чомодан та закочує рукави до роботи.

Однак відносини Тані з гриківчанами ніяк не складаються. Нічого їй тут не помагає комсомольський запал. Вона чує, що він навіть шкочить. Та власне із цього, із своєї переконань вона не може зрезигнувати; на це ж вона приїхала сюди.

Почалось, розуміється, від тітки Насті. Зразу ж першого вечора Таня не втерпіла і почала наVERTати тітку на колгоспну віру. Тітка обізлилась, наговорила Тані всякого, і з цього часу всякі сантименти між ними закінчились. Сидять вони на двох кінцях хати чужі, неприємні, стрінувшись, ледви обізнуться. Тітці Насті це ніби й байдуже, а Тані не раз добре прикро. Така самотна, та й не раз всякої сусідської допомоги потребує.

Таня зразу подумала, що сварка першого ж дня з Настею - це поганий знак.

І на праці Тані повелось не краце.

Зразу ж другого дня таня у своєму червоному беретикові представилась своєму директорові в його хаті, високому, худому, силовому вже, тутешньому чоловікові. Ного жін-

ка теж учителювала. Директор з жінкою мешкали на другому боці старого шкільного будинку. У них було загосподаровано та видно було колишню заможність. Таня пред'явила свої документи і комсомольський білет та заявила, що вона має завдання і хоче не лише вчити, а й виховувати й усвідомлювати тутешнє населення, а, передовсім, організувати комсомол, піонерів.

Директор подивився на неї з-під окулярів:

- Так ви, значить, комсомолка... Гм... гм... - Наталко! - закликав він свою жінку, - ходино; у нас нова товаришка - комсомолка.

З кухні вийшла старша, сіва, скромно, темно одягнена жінка. Вона приймала Таню чаєм у тоненькій порцеляні і була дуже чемна та уважлива, та Тані від цього ні раз не було пріємно.

Чим частіше бувала вона в директорів, чим більше радянського патосу вносила в їхню хату, тим більше відчувала вона за холодною чемністю, з якою її приймали, стримувану неохоту. Нераз, коли несподівано входила Таня, в кімнаті, де часто бувало ще більше людей, розмова раптом вривалася, і всі зразу зверталися до неї з окремими, для неї призначеними темами і з окремими, теж для неї призначеними холодними, аж надто чемними усміхами. Таня сиділа в своїй блискучій, дешевій вовковій суконці, одній у неї і на холод і на тепло, на крає піднесеного їй крісла, і було їй музо і не мило. Вона якнайскоріше тікала з цієї нестерпної хати.

Ще гірше було їй у школі. Таня любила свій фах учительки, любила дітей. Вона хотіла не лише заробляти гроші, а й дати своїм учням все багатство своєї душі. Хотіла

виховати їх розумними, чесними, щасливими. Колись нею, донькою бідної новодовілої матері-колгоспниці, зайнялась радянська влада, допоміг їй комсомол. Дякуючи стипендії, вона скінчила школу, могла влаштуватись на працю. Тані здавалося, що світ стоїть перед нею відкритий - вона може учитись, читати, ходити в театр і на танці, гратись на спортивній площі, ідемо працювати в комсомолі. В історії вкп/б/, в громадянській війні, якої вона не бачила, Таня вбачала героїзм і великі ідеї, для яких варто було жити. Скільки підступних і злихих ворогів вони побили, як дуже труднилась для добра працюючих, яку велику розпочали будівлю. Хоч біді і нужди у них ще багато, але без цього і майбутнього не було б, - розумувала Таня. Вона вірила партії і Сталіну. Її молоде серце хотіло ідеї і віри. Інших не бачила, крім тих, що давала, жила кожного дня партія, комсомол.

Таня була чесна і думала, що те, що дають їй, дають чесно, що воно велике і святе, таке, як у гарно розмальованих підручниках чи на пишних парадах.

Свою віру дитини, вихованої комсомолом, Таня хотіла передати і цим тридцятьом босоногим Івасям і Ганусям, що засіли в лавках четвертої класи.

На вступ вона придумала зворушливу і гарну, на її думку, історію про малого Леніна. Вона пробувала розказати її дітям. Та діти, що зразу виглядали Тані, як тридцять витріщатих, трошки переляканих її новою особою жовтоджубих писклят, під впливом її оповідання почали нагло переминятися у зливе шершеняче гніздо. Таня бачила, як вони зразу почали крутитися, а потім кораз голосніше шепотіти, а далі вже можна було почути і тут і там понурі півголосні ви-

крики та найзлосливіші зауваження на її адресу. Тані гаряча кров ударила в лице. Спочатку вона здригувалась і збентежилась, а потім обняв її пекучий сором і гнів. Вона була до глибини душі вражена, як учителька і як ідейна большевичка.

Шум у класі Таня опанувала. Та це не була її перемога. Вона відчувала, що засадничо розійшлась із своїми дітьми. Учителька і діти опієдні покинули школу, як два вороги.

Антипатія шкільної дитвори швидко вийшла зі школи і перенеслась у село. Куди йшла Таня, чула, як на її вид рвались розмовні розмови, як за нею слідували підозрілі очі. Коли вона входила в любу хату, чула передню метушню і часто мала враження, ніби щось швидко заохолонуло. Таня набрала переконання, що в селі йде друге, незнане їй життя, що діється щось, що для неї дуже пахло „бандерівським бандитизмом“, про який чула в райпарткомі і райвно.

В обидвох тих інституціях були добре відомі Танині вперті комсомольсько-піонерські й інші широрадянські заходи і пляни. Її тут завжди не забували остерігати перед „бандерівською“ небезпекою. Та й сама Таня нерас чула про якісь збвства, бої, засідки.

В райпарткомі знайшовся навіть її земляк - Іван Васильович Сидоренко, ви викладав колись марксизм-ленінізм в їхньому харківському інституті.

Він був тепер першим секретарем у райпарткомі, погруб, розжився. Ділові справи часто тягли його у Гринівку, де він ніколи не поминав Таниної хати. У Таниній самотності він став її єдиним другом, довіреником.

У Тані не було гараздів. Її велика кімната була майже порожня; тут, поза згадуваним уже ліжком, чомоданом, поправленим столом без ноги та кількома стільцями із школи, не було більш нічого. Бракувало і найпотрібнішого - миски, ложки, та, що правда, і класти в них не дуже було що. Зарплата куца і покривана, допомоги нізвідки. У великій Таниній кімнаті в довгі осінні вечори, що вже надійшли, гуляють холод і голод.

Нині надворі маліє перша зимова хуга. Та в Тані день винятковий. Вчора вона таки вивувала в голови сільради дві фіри дров, і платню теж отримала вчора. Нині вперше вдалась напалити і повечеряла вже. Але спати не хочеться. Таня погасила лампу /нафта коштує/ і притулила обличчя до швиби в вікні. Дивилася в мерехтливі сніжинки і мріяла. Їй хотілось бути доброю і з усіма жити по-доброму; Таня бачила, що шкільні діти люблять директорку і гарно вчилися у неї; вона бачила, що тітка Настя добра до старого і малого, до всіх, крім неї; вона бачила, як село працювало, жило чесно, без крадіжок, бійок, незгод; вона не могла сказати, що всі вони злі, нечесні. Одного не могла вона зрозуміти: чого вони так ненавидять советську владу і її? Були, щоправда, арештування, навіть розстріли, але це не задушно. Це, власне, за оцю ненависть. Не було б її, не було б спротиву - не було б напевно, і кар.

Ех, і жити хотілось якось інакше, краще і повніше... Світ мав би білою казкою. Хотілось любити і радісно працювати. Та цього вона не бачила перед собою. Любити - ко-го, за що? А працювати? Її праці не хотіли, не потребували. Все тут жило своїм життям

і без неї. Її за її працю лише ненавиділи. А їй самій що з цього всього? Не має морального вдоволення і не має нічого іншого. Dorосла і самостійна, з патентом у руках, працює і не потрапить навіть заробити на власне, гідне людини, життя. І не видно тому ніякого кінця. Щасливою хочеться бути. Добре мріяти, задивленій у казку, коли в хаті палиться, тихо і тепло - далі побачимо. Не таке вже рожове радянське життя.

У хугу десь близько помеслись автоматні серії. За хвилину група озброєних людей пробігла через її подвір'я. Таня зжахнулася, та, скрита темрявою, не відходила від вікна. Із-за вугла хати, дивно кульгавчи, підходила скулена постать. Вона трималася за груди і йшла помалесеньку. - Якийсь ранений, - подумала схвильована Таня. Постать підсунулась під саме вікно і піднесла руку, щоб застукати. У темряві Таня докладно не бачила її, вона лише зауважила військової большевицьку шапку і зброю. Таня швидко, з розмахом відчинила вікно і зворушеним голосом крикнула:

- Ви ранені?

Постать здригнулася і живо зашепотіла:

- Т-с-с... пустіть...

Таня замерла: „Певно, бандити близько... нещасний!“ Щоб не стягнути до хати бандитів, вона відчинила двері тихесенько і, не говорячи, потягнула біяця в хату. Він доволікся в кімнату і беззладним упав на долівку. Таня приклякла біля нього безрадна, дрижуча: „Він зараз умре“, - була її перша думка. Та зараз закрутилися ще сотні інших. Треба рятувати. Лікаря нема. До лікарні далеко. Вона мусить сама все зробити. У неї є аптечка для школи. Світити не можна, бо бандити побачать і прийдуть. Хто він,

властиво?

Таня завдає бійцеві по-російськи різні питання. Та він не рухається і не відзивається.

Таня в темряві розпинає його куртку і гамнастьорку та кладе руку на серці. Воно легенько стукає, та в лязусі зовсім мокро.

Ранений починає щось шептати. Таня нахylaється над ним:

- Я український повстанець. На засідку вийшов... Енкаведисти ранили... Сховайте мене... Ви ж українка... Не світїть...

Таня остовпіла. Був би ж це "бандит"? Він чогось хоче від неї за те, що вона українка... Ще ніхто до неї так не звертався. Його треба дати їм, яквд, владі. Ось чути, як десь близько стріляють. Але вони зразу вб'ють його, вб'ють напевно. Він слабкий, може вмере. Ніч така... собаку не викидається сьогодні. Він не втіче. Коли інше можна буде... Він же ранений... Так мав би говорити бандит? Ну, вона побачить уже, всього довідається про "них". Таня зробить йому перев'язку; трудно, годиться...

Вона йде по бандаж. Шукаючи, чує, як руки в неї дрижать від схвильовання і ляку.

Таня відчиняє дверцята від печі. У багровій смугі видно його молоде, шляхотне обличчя і білу вузьку руку. Таня намагається присунути його ближче.

Ранений просить:

- Тепер ні, тепер не перев'язуйте. Вони можуть прийти... Наперед сховайте...

Таня не слухає. Ні, вона наперед перев'яже; а потім уже побачить, що робити. З легкопрікушеними устами Таня тягне раненого до світла. Досить з неї цієї конспірації, вона і так, властиво, не знає, чому слухає його і не світить.

Ранений посувається за Танєю і рівночасно тягне за собою свій автомат. Таню це зворушує: „Не хоче здатися живим”. Вона вже чула таке про „них”. А все ж таки це не по-бандитськи.

Коли Таня заходить біля його прострілених грудей, вона чує на собі його мудрі, спокійні очі. Їй дивно, що він ніби не чує болю, ніби не боїться нічого, ні її – комсомолки, ні небезпеки.

Таня плутається в його одягу. Їй перешкоджає темрява, руки в неї дрижать; вона відчуває, що дуже ятрить рану. Її саму болять його біль. Вона бачить, як у нього по обличчі пройде часом легке дрижання. Та стогону не чує ні разу. „З заліза якийсь”, – думає Таня. Коли перев'язка закінчилась, по його обличчі заблукалось щось, ніби усмішка:

- Пані, буде вже цієї косметики. Ви так зразу сховайте мене, бо можуть прийти за мною.

Таню злостить його певність себе. Звідки він знає, що вона сховає його. Все таки вона бачить, що треба остаточно рішитись. Та вона далі не знає ще нічого. Обов'язок каже: „видай його!”, а щось інше в душі протестує, рветься аж. Таня дурить себе: вона сховає наразі до ранку, а там буде час думати.

Біля Таніної кімнати є невелика тех призначена для неї, комірка, де між різними старими непотрібними речами є також стара подерта тітчина канана. Туди під руку заведе Таня свого гостя.

Сама Таня взяла стирку і пішла, щоб втерти біля печі. За цією роботою застає її голосне стукання прикладами об тітчині двері і рівночасний вереск багатьох голосів.

Вона чує стривожений голос тітки Настуні:
„Нема! Бема нікого; шукайте, як хочете!“

Таня із стиркою задеревіла. Тепер час - треба видати; інакше, візьмуть обох - Його й її. Та Таня не може ворухнутись. Вона стоїть і слухає. У тітки крик. На клямку від Таняних дверей кладеться тяжка долоня:

- - А там, що таке?

- Нічого. Там вапа вчителька-комсомолка живе, - чути відповідь тітки.

- Їта нова, в красній вляночке?

- Так, вона.

Єнкаведисти потупотіли.

Таня чує їх голоси на подвір'ї і чує, як скрикнули ворота. Її груди підносять глибоке зітхання, і дві сльози котяться з очей, не знати чого.

Клопоту напирала собі Таня із своїм раненим. Він „бандеровець“ - це знає вже Таня докладно, та разом з тим він такий, що годі викинути Його. Та й куди буде викидати; в селі вічно якісь розшуки, зразу знайшли б, а в лісі такий слабкий не піде. Таня не хоче, щоб Його вбили; він розумний і лагідний такий. Він сам не бандит, це певно. А з „ними“ хто знає що лучить Його? Може, їй вдасться відобрати Його від них“. Може, він ще „навернеться“, залегалізується, буде жити. Тані не хочеться, щоб він пропав між „ними“ в лісі. А в неї безпечно йому.

Таня не говорила з ним багато. Прострілені груди не дозволяли на це. Він лише чемно дякував їй за перер'язку та зокрема за всі її заходи і лежав тихий, поважний, терпеливий. Його рідкі і ніби числені слова - всі були гарні і якісь дивні, нечувані. Таня мусіла над ними думати довго і багато.

Навтільше хвилюється Таня, як у село

приїжджають енкаведисти. Вона біжить тоді в комору, щоб повідомити його. Він присутує тоді „фінку” і спокійно, ніби йдеться не про його життя, говорить:

- Нічого, смерть кожного революціонера друга. Я живим не здамся. Але вас, Таню, вас дуже шкода, - і він дивиться на Таню лагідно, поважно і так якось гідно. Тані добре по цих словах і вона вже так не боїться. Зрештою, вона добре знає, що до неї - комсомолки - не прийдуть.

Їй хотілося б багато говорити з ним. Багато і про все. Вона вже навіть пробувала його „навертати”, але це не йде. Він посміхається з комсомолу і партії й оповідає про них такі речі, що якби це була правда... Та це, певно, „їх” так учили з цих їхніх фальшивих підручників, про які вона чула. Та вона ще побачить, він обіцяв їй ще багато оповісти і якісь книжки обіцяв.

Тані трохи соромно перед ним. Але вона таки не має що йому дати їсти. Ще спершу по стриманні приділу дещо було, але тепер... Що він подумає собі про радянських людей?

Вчора повстанець попросив Таню до себе і сказав:

- Таню, я знаю, що вам важко. Ви не винні в тому, та я знаю, як ви заробляєте. Кілька днів я ждав, бо думав, що й так ви просите мене звідсіля... А, властиво, знаєте, я прямо боявся подавати вам призвище людини. Я боявся, що ви схочете видати нікд. Але тепер, мені здається, я вже пізнав вас, і хоч ви це така тверда комсомолка - тут він м'яко, гарно всміхнувся, - то все таки я попрошу вас, щоб ви покликали до мене одну людину, яка може мені в моїй ситуації сильно допомогти. Підете до неї, даєте їй це записочку...

Ці слова Таню дуже схвилювали. Вона чула, що в цей спосіб вона ще глибше вплутується в усю цю „бандерівську“ історію. Та нема, властиво, ради. Остаточню, цікавий той їхній світ. При цьому, чим краще вона пізнає їх, тим ліпше. Наневно знайдеться вкінці щось, що їх здемаскує перед нею.

Таня бере несміливо в руки малесеньку записочку, тісно завинену в трубку і заляковану.

- Куди ж це я маю йти? - врешті питає вона.

- Недалеко. До вашої господині - тітки Настуні.

Таня остовпіла. Але була проте й рада, що це якраз тітка Настя.

Вона бере шаль і вибігає з хати. До тітки треба йти через подвір'я. Таня тепер додумується, чому ключ до її дверей від тітчиних сіней „не знайшовся“.

Таня натискає клямку і входить у сіни. Стукає у хатні двері. Ії „просить“. Входить.

Тітка Настя трохи здивована її приходом, проте просить сідати.

Таня не сідає, вона каже, що прийшла за ділом... лише... чи може при всіх говорити.

Здивована й ніби трохи занепокоєна тітка каже Гасі вийти.

Таня подає тітці записку.

Тітка Настя дивиться пильно і недовірно на Таню, від чого Таня із сорому наленіє. Хвильку тітка Настя стоїть перед Танею остовпіла і щось ніби роздумує.

- Це для мене? - питає нарешті і бере нерішучо записку в свої руки.

Проглянувши швидко записку, тітка підбігає до Тані і хоче її обняти, та тільки

сильно стискає її руки. На очах у неї сльози. Вона приязно всміхається блиском свого золотого зуба...

- Пані, пані! Ви - наші? Ходи, Гася, пані вже наша!

І Гася посміхається, зачервоніла вся, як квітка.

Таня чує, як якась ніби вкляна холодна стіна, що весь час ділила їх, тає і тає, і вже нема її зовсім. Тані добре тут нічні. Та знову в її душі бунтується щось минуле. Вона ж таки комсомолка, вона лише змілосердилася над ним, вона мусить його повернути, вона це всіх їх переконає. Це так тільки покине. То нічого, краще, як вона з "ними" добра, - потішає себе в душі Таня.

Тітка Настя іде в комору. Порається там довго і входить нарешті з великим налагодваним удерт'ям кошем.

- Ходімо!

Груба стіна між кімнатами тітки Насті і Тані стала від цього дня немов якась тоненька. Тітка і Таня обидві ходять коло повстанця. Обидві тривожаться його здоров'ям і безпекою. У них тепер багато спільних тем. Вони собі близькі і рідні. Таня подивляла глибину розуму та ідейність цієї сільської жінки. Настя тікнеться "наверненням" Тані, яке, як вона догадується, сталося. Її материнське серце дедалі більше прив'язується до молодій самотній дівчині.

Таня ж, хоча жеч і стала тепер багато ближче до "них", проте ще не розуміла "їх" добре. Їй здавалося, що всі "роони" лише з ненависти робили це все. Вони - селяни і бояться колгоспного ладу, не розуміють його переваг. Їм лячно за їхні худі нивки. Її партії тут ніхто не розуміє. Не знають,

скільки таких, як вона - Таня, виховала партія... Не знають, що дасть їм комунізм. А найважливіше - їх дурять. Це все німецька робота, це виразно видно з усіх радянських видань, - так думає Таня. Думає безперервно. Підчас занять у школі, на сто-рожі біля Його ліжка ввесь день...

"Ії" повстанець далі дуже хворий. Рана гоїться важко і пиняво; вона роєить, хворий багато гарячує. Таня далі не може багато з ним говорити. Все лише пильно приглядається до нього, мовчки підглядає і карбує всі Його привички, всі відрухи.

Раз тільки запитався він у неї, чи вона далі вважає Його бандитом.

Таня з переконанням заперечила.

- А всіх нас поза мною?

Таня замнялась і почервоніла:

- Ні, але... Вся історія вашої роботи ясно показує, що вас німці одурили. Ви були у них на службі. Вони дурили вас якоюсь Україною. Це ж політична фата моргана...

Повстанець зблід і закусив губи. Він видно лише з трудом опановував себе:

- Таню! Це зневага якої не продається чоловікам. Не кидайте так легко зневагами, - і за хвилину зміненним голосом: - як вас страшно отрують; ви ж, Таню, вже майже не українка.

В свою чергу і Таня до глибини душі обурена. Вона не українка? Ні! Українка вона, лише не німецька, а радянська, і воліє Україну радянською, ніж німецькою, - з досади думає Таня і два дні не обзивається до свого гостя ні словом.

Другого дня у вечері несподівано приїхала до Тані з Харківщини її мама.

Таня зжахнулася. Це не так давно її мама була здорова, не стара ще молодича, ог-

рядна і чепурна у сніжнобілому платку на голові. А тепер це був скелет у марній купинні лахміття. Щоправда, Таня вже бачила таких - вони юрбами блукали в осені по Гринівці. Вона не раз зкахалась їхньою долею. І про біду в маминім колгоспі вона дещо знала. Та якось дотепер не могла засоціювати собі цих нуждарів з її чепурною матю. Вона не могла уявити собі, що з її мамою сталося аж таке нещастя.

- Дитинюнько моя, - змогла лиш просто гнати жінка і повалилась, мов мертва, на землю.

Таня хлюкнула біля неї, розтирала водою і зливала її нестримним сльозами. У неї в душі щось рвалося. Хіба це можливе, що це її мама? Що зробили з нею? Хто це зробив? Чому вона, донька, нічого не знала про це?

Мати зробилась худенька і якась мала, мов дитина. Вона безрадно тулилась до Тані:

- Дитинюнько, я біля тебе шукаю порятунку. Я довго боялась... боялась про все це писати і приїжджати боялась, щоб тобі не пошкодити. О, я їх знаю краще за тебе, казинонько моя... Та довше вже годі... не можна було... Ми вже з'їли все... Знаєш, Сивулю нашу з'їли і Рябка з'їли... Ти не знаєш, Таню... Дай, Боже, щоб ніколи не знала цього, - сльози душили стару і не давали їй говорити. Вона хлипала довго, безрадно, як дитина, і з жахом тулилася до залитої сльозами Тані.

- Таню, я носила тебе і родила, ти вже велика і вчена - порадь, нам, дитинюнько. Ти мою мамю будь тепер, бо вони вже знищили мене... Я все тобі скажу, Таню!

Таня сиділа пригноблена, зажурена. Вона відчувала свій обов'язок не дитини, а ма-

тері супроти цієї немічної жінки. Вона відчувала, як безмежно близькою була їй ця руїна, що була її матір'ю.

Давно і далеко поза домом, між цими людьми, що не розуміли її і не любили, Таня часто бігла думками до широких теплих грудей своєї далекої мами. Вона бачила її вдивлену в неї, сповнені любов'ю очі, бачила і не раз казала собі, що щойно тепер вона зможе їх шанувати. Колись у своїх бурливих юних роках, коли все в житті здавалося гарним і простим, коли школа, комсомол - всі вони обіцяли їй так багато, мама видавала їй перечуленом і відсталом жінкою. Тані здавалось, що вона все знає краде і краде потрапила б ~~була~~ улаштуватись, лише мама із своїми старосвітськими поглядами стоїть їй на перешкоді. В Гриніці вона остаточно сконтролювала цей свій погляд, і так хотілось їй це все описати своїй мамі. Не раз довгими самотніми вечорами Таня укладала собі довгі розмови із своєю матір'ю. Вона не хотіла про це все писати в листі, краще, як обіцяла собі, буде говорити з нею, як поїде влітку додому. Та тепер уже так, ніби її нема її мами. Вона тільки руїна. Вона ж уже рухатись і говорити не може. Таня огортає розпука. Вона рахує, яку допомогу зможе дати своїй матері, і з жахом думає, що навіть їхня винішня вечеря не буде надто багата. Таня постановляє сама не їсти. Вона заходить біля вечері. Нині має двох хворих, між яких ділить свої заходи. Таня мусіла своїй мамі сказати про „нього“, їй приємно, що побут раненого повстанця у неї маму зовсім не обурив, вона лише була дуже здивована.

Мати швидко відживала. За допомогою тітки Настуні її, нагодували й одягнули, що-

правда, Тані не дуже мила була ця допомога; це улокорює її, прайдздатну людину. Часом їй здається, що її хочуть "купити", що вона "запродується" їм". Та Таня не може дивитися на мимину муку. Вона теж хотіла б трохи скрити перед мамою свої гаразди, щоб ця не журилась.

Але вечори були у них чудові. Вона, мама, повстанець, часто тітка Настуня творили немов родинне коло. Мама з тіткою заприятіялись дивно швидко. Вони мали завжди до себе тисячі справ. Та найдивнішою для Тані була мамина симпатія до "їхнього" повстанця, якого вони почали називати "нашим другом". Тітка Настя називала його "другом Провідником" і, видно, дуже шанувала. Та Таню і маму він просив не називати його інакше, як "другом".

Мама швидко почала біля нього припадати, як біля власного ^{сина} і часто поплакувала над його долею. Вони якось надзвичайно швидко знайшли спільну мову. Таня, приходячи зі школи, звичайно заставляла їх на дуже дружній гутірці і сміялась, що мама в неї вже зовсім "бандеровка" і що вона відречеться такої мами. Мама на це ніяково посміхалась і говорила:

- Ех, Таню, Таню, - він наш брат. Ти це побачиш...

Раз увечері, коли Таня вертала додому і задумано йшла зсміженим подвір'ям, із тіні під деревом вийшла напроти неї озброєна постать і запитала, хто вона і куди йде. Таня, яка із б'ючим серцем додумалась, що це "бандеровець", подала своє ім'я. Незнайомий попросив вибачення і сказав, що Таня може спокійно йти в хату. Коли Таня постукала в двері ганку, напроти неї вийшла мама з усміхненим обличчям і таємно покладе-

ним на губи пальцем:

- Таню, маємо гості... - шепнула вона. Таня побачила двох молодих у військовій формі, озброєних зброєю, що розмовляли з їхнім „другом“.

„Друг“ пояснив, що це його стрільці. Він довго з ними пошепку розмовляв.

В цей час Таняна мама ходила чомусь тільки на пальцях і мала вчисто-святочну міну. Таня із стисненим серцем стояла біля вікна. Їй здавалося, що вони прийшли забрати „Його“. Їй здавалось, що вони ще та таємна дивна організація, з якої вона не тільки не може вирвати Його, а й сама, немов якимось невідклично, вплутується в її в'язи. І рівночасно їхні постаті - внацькі, звинні, бадьорі, були їй симпатичні. Вони ніби зразу народились воляками і вже на хрестини отримали зброю, так справно джужки лежали на них їхні мундири, так звичном їм здавалась зброя, небезпека, боротьба.

За добру хвилю „друг“ попросив до гурту Таню і її маму. Він у їхній присутності оповідав стрільцям, як Таня прийняла його раненого і як вона й її мати жертвенно заходились біля нього. Стрільці слухали і час від часу докидували одне і друге бадьоре слінце. Пізніше в їхню дружню розмову пораз вплітались якісь веселі денліки і жарти. Та Таня ніяк не могла позбутись своєї ніяковости. Лише Таняна мама стояла в захопленні і не зводила з хлопців вогких сіявчих очей. Коли стрільці, поспішаючи кудись, виходили, Таня зауважила, як мама ніжно крадькома погладдила зброю одного з них. Пізніше довго залишилась на ганку і ніби плакала.

У Тані в хаті тепер багато політикувань, та Таня ще зовсім не переконана. Тепер пов-

станець вже більше говорить, він оповідає про большевицькі обдурювання народу, про злочини партії, про повстанців. Багато гарного в його оповіданнях. Та все таке якесь неправдоподібне, таке зовсім суперечне з тим, що вона дотепер чула на ці теми. Нове воно і таке, ніби для Тані далеке. Часом, вправді, здається їй, що колись давно, вона не може пригадати собі, може, у сні, а може, ще глибше, десь вона чула щось подібне, та воно вже не до схоплення. Вона ж будувала і ще, хіба, будує комунізм, а це ж не те. От мама розуміє його. Її очі налякати, вона зітхне і плаче. Щось ніби давнього там, їхнього, певно цього буржуазно-українського, а вона вже інша якась, чи ж можливо, щоб нас так обдурювали? і Хто, властиво, знає що за людина він сам. Він гарний і гарно говорить. Та Таня якоїсь інстинктивно боїться його. Він певно схоче від неї багато. Він розумніший і зовсім інший, як її дотеперішні знайомі, та тим більше Тані лячно від нього. Хто знає, чого він ще схоче від неї.

Мамі вже треба від'їжджати. Мусить вертатись у голодний-страшний колгосп. Це він - сталінський колгосп винен у маминому нещасті. „Друг“ докладно пояснив це, і вона сама добре обдумала, добре зважила аргументи; їй дивно, що вона так довго мусіла зупинятись над цим. Тепер їй зовсім ясно: свідомо забрано увесь хліб у голодний рік і вивезено його для Москви, свідомо прирікаючи на голодову смерть мільйони людей, що своїми руками виростили врожай. Цього факту не можна заперечити. Чому ж вони так зробили? - Мучить Таню.

Два пукати мінки від тітки Настуні вже ждуть у кутку на маму. Тані за них дуже

прикро; вона - комуністка - упокорена до краю. Але й камінь навіть ніби спав із серця - її мішечок, приготовлений для мамки, - дуже невеличкий.

Мама вже від ранку неспокійна, ходить по кутиках і поплакує. І Таня не своя. Обидвом жаль продатися. Та Таня зауважує, що мамі ще щось інше долягає; вони обидві добре знають одна одну.

Вже вечоріло і незадовго треба було йти до поїзду, як мама відкликала Таню у кутик і швидко проговорила:

- Я мушу тобі, врешті, сказати, Таню. Я не можу далі цього кривити перед тобою. Я бачу - тепер мов надходить новий час, ніби знову вертаються вони, ці давні. Оце ж твій повстанець і ці його хлопці такі... він такий, як був твій батько. Твій батько... в Петлюрою був. України хотів. Потім... його замучили у в'язниці.

Спазм плачу не дав їй більше сказати.

Таня схилилась, як під ударом:

- Що ви, мамо? Як же це? Як же це? - машинально повторювала вона.

Чому ж ви так... Чому ж я не знала нічого?

- Дитинонько моя, я боялась... Я боялась, дитино, зразу боялась за тебе, за твою долю доньки „ворога народу“, а потім... потім я тебе боюсь мусіла. Ти була в місті, в школах... Ти комуністка, комсомолка була, Таню!

Тані безрадно опустились руки.

Хтось застукав, і в кімнату ввійшла масивна постать тітки Насті, яка сповідала, що Безвусий їде фіром до станції - можна кинути мішки і присістися.

Одягались. Метушились. Подяки, перестороги, обіцянки, сльози, поцілунки мішались

у значайне, за таких обставин, замішання. Врешті Тана залишалась сама із своїми думками і своїм хорим у комірці. Йому було вже зовсім легше, і він сказав, що поволі теж збирається в дорогу. Вчора вже навіть відбув у цій справі довшу розмову із своїми хлопцями, що знов були прийшли.

Тана мислила, як поранене звіря. Вона хоче скритись, скритися кудись, щоб бути самою із своєю раною. Вона вчасно кладеться в ліжко, щоб якомога швидше відгородитися від усіх: від нього, від тітки, від усього світу. До ранку вона лежить вдивлена в молочну місячну смугу, що блукається по хаті, безсонна з відкритими очима.

Ранком стоїлена, ніби зломлена якою важкою недугою, йде у школу.

Коли вертається, бачить у тітки на подвір'ї групу з червоними пагонами і дві сині шапки, що халяїновито крутяться серед них.

Тана зупиняється без руху. Зранку не знала вона це, що зробити з тим фактом, що став її відомий. Вона це навіть добре не знала, чи більше їй соромитись батька-петлярівця, чи того, що рідна мати боялась її. Та тепер Тана бачить сині шапки і червоні пагони і чує, всією душею, що знов хочуть у неї забрати дорогу, близьку людину. Оце, певно, замордують його... як її батька. У Тані бунтується щось. Хто вони такі? Яке право мають вони; партія, власть, що мордують - її батька, маму, а тепер ще його; що зробили вони з неї самої, що пострахом стала власній матері:

Тана кидается вперед, щоб за всяку ціну рятувати... Рятувати його, стати чолом до небезпеки.

Наразі Тана помилилась. Це тільки реві-

зія у тітки. Таня чує, як за стіною їздять столи, столики, шафи, як дряпають за чимось по стінах, товчуться на горіщі, чує крики і лайку. Це саме несеться від одного і другого сусіда. Таня дрижить, наслухує, коли прийдуть до неї. За тітку Настю вона не боїться, там ще ніколи не знайшли нічого - надто добре вміють там ховати. Найбільш не розуміє Таня цього "її друга", що радить їй тепер щось цікавого читати.

Підвечір у тітки раптом заспокоюється. Там ще і ще лопнули двері, і ціла процесія енкаведистів появилася на подвір'ї. Вони скручують поза вугол хати до неї. Таня чує, як з гуком відчиняються двері ганку і як в сінях тупотить багато ніг у чоботях. Широко відкриваються двері в хату:

- Ви хто така, а?
- Учительниця здесь в деревне.
- А-а. Руская, партійная?
- Комсомолка.
- А-а. Как же эта ваша хазяйка - бандьори заходят, а? Самі не відали нікаких? У вас еще не билі?

- Нет, я здесь еще не долге. Ані, черті, астарожни.

- Вот, да, астарожни. Но ми всех переоловим, - заявив цей у синій шапці і тріскає за собою дверми.

Таня відітхнула. Вона біжить до комірки. Повстанець, що спирався об свого автомата, простягнув до неї руку і міцно стиснув їй долоню:

- Таня, ви козачка. Ви наша будете, - прошептав він м'яко і гордо.

Таня дуже схвильована: тим, що сталось, і тим, що мов твердий камінчик, кинений у саму душу мучить її від учора, а також схвильована своїм зворушенням тепер... У

цій хвилині. Вона ще нічого не знає, ще сумніви якісь мучать її.

Таня робить чай і приготує вечерю якось святочно. Для неї нині якесь свято - і буде, здається.

Бикаведисти зовсім вибралися, доносить тітка Настя. Таня, як не раз це робить, відважується і нині взяти свого в'язня з комірки в кімнату. Перед тим вона добре затулює вікна і замикає двері - і, крім цього, таки не світить. Вона відчинила дверцята від печі, і звідти падає ясна багрова смуга. Десь надворі зривається вітер і свище так, як тоді, першої ночі. В хаті тепло, привітно і, як наразі, безпечно. Десь за піччю випробує свій тенор до вечірнього концерту цвіркун. "Друг" дістає свій низький столик і шклянку чаю в руки, сидить напроти відчиненої печі і вдумливо дивиться в мерехтливі вуглики, ніби вилюлює якісь картини, що там спалахували і гасли. Таня теж задумана; її ще далі мучить проблема, що вчора вирінула.

- Таню, ви сумні; вам сталося що? - півголосом каже, врешті, повстанець.

- Я не знаю. Я пережила так багато від учора. У мене так багато думок і сумнівів. Я хотіла б знати вас усіх... отак до глибини.

- Послухайте, Таню. Я незадоволю відходжу від вас, я б не хотів відійти незрозумілим. Все ім'я не дасть вам нічого, я би хотів залишити вам більше, як ім'я. Зрештов, моя історія подібна, як усіх нас. Нас таких - тисячі.

Таня підсвідомо на це чекала. Їй хочеться знати цього дивного чоловіка. Вона присуває свого столика, затулює носик глибоко в свій волічковий шаль, готова багато-багато слухати. Їй треба знайти багато від-

повідей у цьому оповіданні.

Котиться і котиться оповідання. Перед Танюк відкривається світ далекий, не передбачуваний навіть. Та він, цей хлопець з-під селянської стріхи, що вийшов у світ своїми малими босими ногами, рідний і милый їй. Так, тільки могли вони хотіти, мріяти і ненавидіти. Так, і вона так робила б. Ідеї їх і її були б.

Котиться оповідання. Воно в полон бере Таню, вона тониться, поринає в нього з головою, п'є його жагуче і все, все розуміє. «Ось які вони, ось які...» - шепоче вона.

За стіною тітчина зозуля терпеливо хрипіла годину за годиню, надаремно взиваючи до сну цих двох. Співночі клекала їх довго - це й це. Потім зрезигновано лиш раз пригадала - першу, а потім ще два рази - другу, як вірвалось повстанцеве оповідання. Він устав, згорнув жар у грубці і ще вловив вп'ялений в нього вогнистий погляд Таминих очей. Пізніше ці очі пильно сховались у вовняний шаль на колінах. Таня знову бачить це все. Його малого з книжков за королами, його в подертих черевиках, що бігає в місті по лекціях - заробляє на життя науку, його з пачкою листівок на крутих лабіринтаних хорах старезного Юра, його і його друзів у темних бригадських келіях, його розп'ятого мученика на польських тортурах, його серед розентузізованої юрби студентів академічного дому, його в мурах університету спрагнено припалого до книг, до науки і швидко відігнаного звідси назавжди за це тільки, що він українець, берець за волю батьківщини. Його знову на тортурах, знову в в'язниці. Його на тайних зборах між баньками «Маслосоюзу», де він і такі ж, як він, робітники отримували по 30 гр. денно -

бійки, ідейні. Його з пістолем під головою сплячого в холодній клуні під час першої більшовицької окупації. Його в лісі на Величці - при колиці УПА, їх - відроджене українське військо в бою з німецькими і більшовицькими окупантами, його і всіх їх завжди цих самих, сміливих, невгнугих, понад життя, понад смерть закоханих у своїй ідеї. Їй приходять на думку герої з вкп/б/. Їй хотілось би бачити їх на власних енкаведівських тортурках, їй хотілось би бачити їхні омедалені морди в той час, коли треба прикласти до скроні холодне дуло власного револьвера. І боротися, боротися, падаючи не щодругий, а й щоперший. Бліді вони і мізерні - оці їх вкпб-івські герої з їхніми царськими тюрмами, з яких виходилось, з їхніми засланнями, де бавилось в літературу і полювання, з їхніми газетами, друкованими за кордоном і без ризику привоженними скринями, з їхніми маніфестаціями, за які покутував щотисячний.

А ці, вони України хочуть. По-російськи думала вона дотепер. Він і її мати - по-українськи. Їй прийшла на думку її нинішня пригода з енкаведистами. Так. І батько її хотів би, щоб вона так зробила.

У Тані в голові гірським потоком клубляться думки. Вона не може за ними наспіти. Її голова повна і важка ними. Вона клонить її, ховає у шаль на коліна. Скільки, скільки ж світів відкривається. Таня нічого не знає про час. Вона чує на своїй долоні теплу добру долоню:

- Таню, дитино, спати час. Ви ж встаєте завтра до праці.

Тані так добре, що вперше тут у цьому новому світі хтось журиться нею; вона німі зовсім, зовсім стомлена.

Таня каже і чує: „Добраніч!“. Вона спить новим, твердим, міцним сном, як давно вже.

Повстанець завтра вже відходить, і нині Таня ще обіцяє собі гарний спільний вечір. Вона ще нічого не казала йому; вона стільки має сказати і запитати.

Таня прийшла з праці рада, весела. Все їй гарне і миле. Вона ще далі не каже нічого: скаже ввечорі, за вечірнім часом - буде так гарно, як учора.

Перед самим вечором заскакує Таню немила несподіванка.

З відпустки вернувся її харківський земляк Ілля Васильович Сидоренко, з місцевого райпарткому. Ось з тріскотом відчинилися двері, і він стоїть у них у своїй піддертій кашкеті та партійній уніформі. Таки перший раз не зраділа йому, навпаки, вона чує на нього гостру досаду.

Ілля Васильович широко всміхається і зявляє, що він, повернувшись, конче її першу хотів відвідати. Сидоренко виразно підхмелений. Тані чомусь соромно за нього. Вона збентежено кидає оком на двері від комірки. Ілля Васильович почувається нині знаменито.

Приїхавши в гості до бідної сільської вчительки, він привіз свій харч і з вдоволенням він витягає з великого коша і викидає на стіл, безцеремонно хватаючи за хвоста, одного і другого оселедця, ставить білий хліб у районній газеті й американську консерву, а далі ще й літр каламутної горілки. Потім витягає ніжик, розкroe, не ждучи на тарілку, яку несе Таня, щоб підкласти, ці оселедці пополювині і тягне Таню п'яним рухом за руку на приготований цим способом пир.

Таню огортає найбільший несмак. Вона

знала, що гість її не надто тонкий, та таким вона його ще не бачила. Він видається Тані осоружним. Вона намагається відвести його думки від їдження і зачати якусь розмову. Вона питається його про працю, відпустку, жінку, дітей. Та Сидоренко не скорий розмовляти. Він бере шклянку і наливає із пляшки вонючого трунку:

- Что там дети - это скучно. Вот везде тебя - жизнь. Жизнь хочется. И ты ж такая бедная, бедненькая... Пей, девушка, пей!

Таня з обридженням відсувається. У неї вдома не пили горілки, і вона сама не терпить її. Завжди утікає від п'яного товариства і боїться п'яниць. Вона знову пробує спам'ятати запамороченого друга:

- Та чого ж, Ілля Васильович, я „бідненька“? Мені ж нічого не бракує. Як бачите, живу і вдоволена.

- Нет, нет - не обетом реч... Вот ты, бедненькая, сама. Молодая такая, хорошая. - Тут він випив шклянку, яку зразу призначив був для Тані. - Вот, мне жалко, что ты жизни не имеешь. Живешь, как монашка. А, вот, у меня есть и выпить, есть и закусить немножечко. Вот, я не раз думал, и пить дам, и кушать дам, да, и согласился. Давай Танечка, давай выпьем, покушаем. Мне тебя жаль, жаль, Танечка.

Сидоренко присунув до Тані своє червоне, розпите обличчя і пробував обняти її слизкою, спитмілою рукою. Таня відскочила, як опарена.

- Що ви? Збожеволіли? Забули, ви ж мене вчили! Я за друга вас мала!

- Танечка, что такое? Тебя жизни не хочется? Вот, знаешь, наш брат сегодня пьет и кушает - завтра погибнет за Сталина. Вот, ты уж другая стала. Нет, ты уж не русская

дівушка...

Таню ніби розпеченим залізом обнік хто:
- Не була „русская" і не буду. А ви хто такий, Сидоренко, будете? Не українець з батька і діда?

Сидоренко, хоч не дуже притомний, був, видно, без кінця здивований:

- Ех, дарагая, ето уж бандеровцями нах-нет... - він поглянув на дівчину досить притомно, - я готов ето запомніть.

Він знову зблизився до Тані і, нахабно присуваючись, почав:

- Я все ето готов забить. Но знаеш, я не найду от тебя даром... Таначка, дарагая... - останні слова його п'яно дрижали. Він кинувся до дівчини і намагався вхопити її за стан.

Таня зблідла і оперлась об стіну, постановивши боронитись. Вона не могла кричати, бо знала, що до сусіди приїхали якісь енкаведисти і ці певно, на крик перші прибігли б.

Сидоренко вхопив Таню за руки. Дівчина вдарила його головою в груди. В цю ж хвилину вона почувала чийсь чужий голос і побачила, як якась долоня впила на Сидоренкове плече, долоня така важка, що він аж присів. Таня відскочила. Напроти стояв блідий, з затиснутими устами повстанець.

По першому враженні Сидоренко опритомнів. Він попав у п'яцькі злість. Він ментальним рухом сягнув до кишені і добув пістоль:

- Ти хто такой будеш, а? Бандьора на-верно.

Та проти Сидоренка вже було дуло повстанської пістолі:

- „Бандьора" чи не „бандьора", але стріляти теж умію. - Пістоль кинь, бо стріляю. Сидоренкова міна раптом змінилася. Його

рука машинально відчинилася і пістоля бренькнула об землю. Таня швидко нахилилася і піднесла її.

— А тепер ми поговоримо—обізвався повстанець — я знаю тебе здавна. Ти перший секретар райпарткому і перший бандит і дугубець. Ця дівчина знає тебе лише з вашої пропаганди і твоїх брехонь. Я знаю тебе з твоїх злочинів. Ти вивіз на Сибір сотні родин, ти наповнив в'язнями тюрми і радо ходив дивитися на їхні муки, ти стоїш на ступнях шибениці на ринку і любувався смертю жертв. Ти сам розстрілював безбройних, ти сам грабив найбідніших. Я пригадую тобі лише села — Тернавку, Синець, Синичів, Лужки — ти сам добре знаєш, яке твоє життя мерзення. Вчисялю це все для цієї дівчини, що колись вірила тобі. Кажи, може, хочеш заперечити хоч один з цих злочинів!

Дві парі очей ви'ялились у грубе Сидоренкове обличчя. Сидоренко позеленів і мовчав, як заклятий.

Повстанець продовжував:

— А тепер сядь і чекай трохи!

Повстанець не зводячи дула пістолю, шепнув щось в ухо Тані. Таня вибігла з кімнати.

У тиші було чути, як скригнули двері у тітчину хату.

За хвилюк повернулася, за десять—п'ятнадцять хвилин безгучно відчинились двері і ввійшли два озброєні стрільці.

На наказ „друга“ вони вмить зв'язали руки та заткали рота Сидоренкові. Сидоренко ступав дрижучими ногами, зелений на обличчі й якийсь зімнятий увесь.

Таня з обридженням закрила за ним двері. Вона підходить до повстанця, що теж

блідий стоїть під піччю, і, аж тепер пригадавши сором, збентежено дивиться йому в вічі:

- Мені дякувати вам треба. Я повинна дякувати вам. Як ви це так зробили? Він же міг стріляти, з енкаведистів міг котрий прийти кожної хвилини... Ви слабкі ще, ранені.

- Таню, ви ж жінка, українська жінка... Ви ж це де того Таня - подруга моя.

Таня мала повні очі сліз:

- Я так ждала на минушній вечір... Ходить, я сповім вам про все.

Таня тягне повстанця за рукав до комірочки /знову обов'язує конспірація/, саджає його на його канапу і сама собі присуває столик побіч.

- Наперед я хочу вас просити, щоб ви дозволили мені називати вас "другом Провідником", як це робить тітка Настя, стрільці і, напевно, всі "воєни".

- Я ще щось хочу вас просити: Я хочу дати вам усім своє життя. Я нині дітям говорила про Крути, як ви раз оповідали, - це було прегарне... ви, тітка Настя, Гася - всі, всі ви працюєте. Візьміть і мене до себе. Я знаю, що зразу ви мене, комсомолки, можете боїтись, та я лише працювати хочу, жити для тієї ідеї, що й ви. Ви всі - герої.

Повстанець споважнів:

- Ви знаєте, Таню, що значить наше життя? Воно - смерть часто значить. І тільки тому, що ми так розуміємо його, ми живемо ще до нині, живемо як організація, - додав він.

Таня глянула йому в вічі:

- Я не боюся смерті. Мій батько не боювся... І ви не боїтесь, друже Провідник...

З м і с т :

	стор.
"Марійка"	1 -"-
"Крім цього"	10 -"-
"Бездомні"	24 -"-
"Учителька"	25 -"-

- - 0 - -

-